

A 21. SZÁZAD VÁLSÁGA

K O S K O V I C S   Z O L T Á N

„Élj izgalmas korban” – mondogatjuk mostanság ironikusan, ami a közismert „ősi kínai átokra” utal. A valóságban semmi kínai nincs ebben a *bon mot*-ban, sem eredetét, sem jelentését tekintve, bár a kínai történelemre pont úgy igaz, mint bármely más civilizáció múltjára. Kevés egyetemesebb érvényű igazság létezik annál, hogy nyugodtabb korszakokban kellemesebb az élet, mint amikor sok minden történik egyszerre. Ma viszont szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy a következő években semmi sem lesz unalmas. A nagy geopolitikai átrendeződések időszakai, azaz a korszakváltások mindig sok érdekességgel járnak, ám ezek többsége igen fájdalmas azokra nézve, akik kénytelenek átesni a változásokon.

A KORSZAKOKRÓL

Mielőtt azonban rátérnénk arra, hogy mi vár Európára és a világra az elkövetkező években, érdemes egy kicsit foglalkozni a korszak és a korszakváltás fogalmával.

A korszak a valóságban nem megélhető, pusztán egy olyan fogalom, mely megkönnyíti a múltunk értelmezését, a felhalmozott tudásanyag feldolgozását és átadását az utókornak. Vegyük a legegyszerűbben megfogható korszakainkat! A legújabb kor nyilván az, amiben élünk. Az őskor pedig az, amiben az ősemberek éltek. Egyszerű, mint az egyszerű. Igen ám, de ha belegondolunk, hogy az őskor több tízezer, sőt akár több százezer évet fed le, míg az összes többi korszak együttvéve alig ötezet, akkor láthatjuk, hogy az ilyen felosztással a súlyos aránytorzítás hibáját vétjük a valósággal szemben. Nagy baj van az úgynevezett korszakhatárokkal is. Példának okáért: mikor kezdődött az újkor? Konstantinápoly elestétől egészen a vesztfáliai békéig bezárólag számos ponton húzhatnánk meg a határvonalat, mégpedig maximálisan védhető érvek mentén. Ám a korszakok belülről nézve is értelmezhetetlenek. Számos ember számára jelenthetett visszafordíthatatlan személyes tragédiát 1453. május 29., különösen azoknak, akik a Márvány-tenger partjain éltek akkoriban. Azonban ez az esemény csupán a közvetlen régióban volt eget rengető, senki sem kiállt fel, hogy „beléptünk az újkorba”.

Legyünk tehát tisztában azzal, hogy a korszak és a korszakváltás csalóka jelenségek. A történelem nem osztható fel egymástól könnyen elhatárolható szakaszokra, nem idomul egy gimnáziumi történelemtankönyv szerkesztőjének elvárásaihoz. *Soha semmi nem ér igazán véget, mint ahogy semmi új sem kezdődik el igazán.* Egy dolog állandó csupán: a változás. Ám nem mindegy, hogy a világ milyen ütemben változik. Az olyan komplex rendszerek, mint

| **A világ tetején** – I. Vilmos német császár ábrázolása a francia–porosz háború kezdetén, 1870
(Library of Congress)

Nyugodt korszak –
Honoré Daumier:
Európai egyensúly (1866)
(Wikimedia Commons)

a különböző kultúrák, országok, a hatalmi egyensúly, biztonsági architektúra jelentős társadalmi és történelmi tehetetlenséggel bírnak. A lassú változáshoz rendszerint jól alkalmazkodnak, ahogy a teherautó is beveszi az ívelt kanyart 40 kilométer per órással sebességgel. Ám ahogy a kamion sem képes százal megbirkózni a hajtókanyarral, úgy szenvedhetnek el katasztrofális összeomlást a mi intézményeink, ha a történelem tempója veszélyesen felgyorsul.

A PAX AMERICANA PILLANATA

A hidegháború alatt Amerika sikeresen kiépítette a világszintű erőprojekció intézményeit. Létrehozta a NATO-t, a Bretton Woods-i rendszer letéteményese és fő hasznélvezője volt, az USA magára szabta a nemzetközi kereskedelmet először a GATT-on, majd a Kereskedelmi Világszervezeten keresztül, szövetségeseivel közösen ellenőrzése alá vonta a tengereket.

A Szovjetunió 1991-es végső bukásával aztán a magára maradt szuperhatalom átvette az irányítást azok fölött az intézmények fölött is, melyek a hidegháború alatt értékes multilaterális szerepet játszottak és a békés egymás mellett élés kereteit biztosították.¹ A folyamatra kiváló példa a Vegyifegyvertilalmi Szervezet (OPCW) szerepe a szíriai háborúban. A bécsi székhelyű OPCW

¹ BARANYI Tamás Péter: Az enyhülés meghatározása a hidegháború historiográfiájában. *Világtörténet*, 2019/3.

a hidegháború alatt elérte, hogy a felek a *proxy*háborúik során – legalább részben – betartsák a játékszabályokat, illetve a felhalmozott vegyifegyverekeszek jelentős részét megsemmisítsék. 2018-ban azonban óriási botrány kerekedett abból, hogy az OPCW meghamisíthatott egy jelentést a szíriai Dumában bekövetkezett állítólagos vegyítámadás kapcsán, ezzel megnyitva az utat az amerikai légcsapás előtt. Az ügyről részletesen beszámolt több csalódott alkalmazott és számos újságíró – köztük a magyar származású Aaron Maté is.² Hasonló sorsra jutott a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség, de meghajolt az egyetlen szuperhatalom akarata előtt az EBESZ is.

Az egypólusú rendszerek azonban instabil geopolitikai képződmények. Mindaddig, amíg fennmaradnak az önálló cselekvésre képes erőközpontok, illetve amennyiben a rendszer idővel kitermel(het)i azokat, a többé-kevésbé szuverén szereplők abban érdekeltek, hogy egymással együttműködve, saját cselekvési szabadságuk kiszélesítése érdekében erodálják a hegemon hatalmát. Kína például egy pillanatra sem vált irányíthatóvá Amerikából, és Oroszország is csupán rövid ideig. A világgazdaság szerkezete folyamatosan lehetővé tette, hogy új hatalmak emelkedjenek fel. India és Brazília például a kezdetektől fogva sikerre volt ítélve. Törökország saját térsége meghatározó szereplőjévé vált, gazdasági, kulturális és katonai értelemben is. Az amerikai dominanciával szemben renitens országok, mint például Irán nem pusztán túléltek az elmúlt évtizedeket, de a fejlődés elvitathatatlan jeleit mutatták. Phenjan (majdnem) önerőből atomfegyverre tett szert, az orosz hadimérnökök pedig ma már Teherántól tanulnak drónt gyártani.

Bár az amerikai hatalom erodálása kódolva volt a *Pax Americanában*, hiba lenne azt feltételeznünk, hogy sorsszerű volt Washington globális hatalmának gyors meggyengülése. Az amerikai fegyverek árnyékában lefolytatott kereskedelem globális rendszere hosszú ideig megfelelt volna Kínának, Oroszországnak és a többi feltörekvő hatalomnak. A kiszámíthatóság és a hegemon által garantált biztonság olyan érték, melyet felelősségteljes érdekeltek nem kockáztattak volna pusztán a nagyobb szelet megszerzése érdekében.

A probléma forrása tehát nem az USA gazdasági vagy katonai fölényében rejlett. A *liberal global order* kifejezés együttes gyenge pontja a „liberális” volt, nem pedig a „globális” vagy a „rend”. A 21. század hajnalára a liberalizmus alapjaiban megváltozott. A világnézet, mely egykor az egyén szabadságának fontosságát hangsúlyozta, mára dogmává vált. Ez az önmagában is destabilizáló hatású jelenség párosult azzal, hogy az ideológia hittérítő és univerzalista jelleget öltött, így lényegében vallássá alakult. Miközben Európa könnyedén behódolt az új etikának, addig ugyanez elképzelhetetlen volt Kína, Oroszország, India vagy a Közel-Kelet esetében. A századunk első húsz évében kiteljesedő liberális góg egyre nagyobb visszatetszést keltett, és aláásta az USA befolyását.

A kalandorpolitika sem segített, ám a katonai beavatkozások esetében is elsősorban azok ideológiai vetülete volt az, ami a hegemon ellen játszott. Az ideológiai arrogancia lehetetlenné tette Washington számára, hogy bármely háborút sikeresen lezárjon, ugyanis nem beszélhettek győzelemről mindaddig, amíg az ellenfél nem vált liberális demokráciává. Márpedig Afganisztánból, Irakból, Líbiából, de még Koszovóból és Bosznia-Hercegovinából sem lesz soha ilyen. A helyiek kulturális és civilizációs kódja ezt egyszerűen nem engedi. Így születtek meg a *Pax Americana* „örök háborúi”, melyek ellen 2016-ban Donald Trump oly nagy sikerrel kampányolt.

Bár Irán és Észak-Korea soha nem állt be a sorba, tőlük eltekintve a világ többi országa – legalábbis ideig-óráig – kivette a részét a *Pax Americanából* azáltal, hogy elfogadta a szabályokat, és részesült a rendszer által termelt haszonból. Kína ugyan semmilyen tekintetben sem került amerikai irányítás alá, mégis a neoliberais világrend egyik legjelentősebb haszonélvezőjévé vált, így a legutóbbi ideig nem állt érdekében felrúgni a kialakult *status quót*. Az elmúlt

az egypólusú rendszerek instabilak

2 Aaron MATÉ: *OPCW cover-up denies justice to Syria victims*. The Grayzone, 2023. március 24. <<https://thegrayzone.com/2023/03/24/aaron-mate-un-opcw-justice-syria>>

Békeharc –
A Monroe-doktrína
érvényesítésének
ábrázolása
Theodore Roosevelt
és Európa vitájában,
amely a Dominikai
Köztársaság kapcsán
zajlott 1906-ban
(Wikimedia Commons)

években azonban a világ egyre több országa ébredt rá arra, hogy Washington kívánalmait nem pusztán lehetséges figyelmen kívül hagyni, de érdemes is, ha a nemzeti érdek megkívánja. Az egypólusú világrend felbomlásának első, egyértelmű jele volt, amikor Oroszország 2008. augusztus 8-án lerohanta Georgiát. A világ annak ellenére megdöbbenéssel fogadta az eseményeket, hogy Vlagyimir Putyin másfél évvel korábban a müncheni biztonságpolitikai konferencián hadat üzent – ha nem is Amerikának, de – az egypólusú világrendnek.³ Az USA egyértelmű befolyása alatt álló kaukázusi ország katonai legyőzése és egy kedvező béke kikényszerítése egyet jelentett az unipoláris pillanat formális végével. Az egypólusú világrend lényege nem más, mint hogy a hegemon szándéka ellenére egyetlen hatalom sem képes sikeresen érvényesíteni érdekeit katonai eszközökkel. A hegemon ugyanis korlátozott erőszakmonopóliummal bír: explicit szándéka ellenére más hatalmak nem tudnak erőszakkal érdeket érvényesíteni. Márpedig 2008 nyarán Oroszország pontosan ezt tette. A közvéleményben ez ekkor még nem tudatosult. A nyugati szakértők jelentős része úgy vélte, hogy pusztán anomáliáról volt szó, melyért George W. Bush okolható, s többet nem következhet be. A világ számos nem-nyugati hatalma azonban felkapta a fejét, és valóságos súlyának megfelelően értékelték az orosz sikert. Amerika hatalma hanyatlásnak indult, és megkezdődött a hirtelen átalakulások, azaz a veszélyek időszaka.

3 Владимир Владимирович Путин: *Выступление и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности*. 2007. február 10. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>>

A VÁLSÁG KIALAKULÁSI FÁZISA – A KÖZELMÚLT

A Közel-Kelet példáján – mely hosszú évtizedekre visszamenően az amerikai külpolitika és dominanciatervezés egyik fókuszpontja – jól szemléltethető az amerikai befolyás gyengülésének tempója és kaotikus, konfliktusos jellege. Nézzük a részleteket!

2011-ben kitört az „arab tavasz”, mely több észak-afrikai és közel-keleti rezsimit is elsöpört. Az első állomás, Tunézia látszólag az elvárásoknak megfelelően alakult. Miután a „színes forradalom” eltávolította a hatalomból a sok éve uralkodó diktátort, Ben Alit, az ország liberális fordulatot vett, és elindult a 20. század második feléből jól ismert „demokratizálódási folyamat”. Intő jel volt ugyanakkor, hogy Tunézia a megszokottnál lényegesen lassabban haladt a kitaposott ösvényen, és az ország soha nem jutott el a folyamat konszolidált fázisáig. Egyiptom kezdetben hasonló képet mutatott, ám gyorsan eltért a „liberális útitervtől”. Hoszni Mubarak eltávolításáig minden a megszokott kerékvágásban zajlott, ám liberális pályáról mégsem lehetett szó, miután a demokratikus választásokból az iszlamista Muszlim Testvériség került ki győztesen. Sokáig nem örülhettek, hiszen a 2012-ben megválasztott Muhammad Morszi elnököt 2013-ban megdöntötte egy katonai puccs, és Abdel Fatah el-Szisi vezetésével helyreállt az Egyiptomban mondhatni megszokott puha katonai diktatúra.⁴ Az Egyesült Államok keze a kezdeti tüntetéseknél és Mubarak eltávolításánál még látszott (röviden: feláldozták egyik autokrata szövetségüket a demokratizálódás reményében), ám az első hetek, hónapok káoszában Washington teljesen elveszítette a fonalat: sem Morszi megválasztásában, sem pedig eltávolításában nem játszottak szerepet, így el-Szisi a támogatásuk nélkül tudta megszerezni a hatalmat. Mindez az elmúlt időszak legfüggetlenebb és legtalálékonyabb egyiptomi külpolitikájához vezetett, mely folyamatosan keresi az együttműködést a térség középhatalmaival, Törökországgal és Szaúd-Arábiával, idén nyáron pedig csatlakoztak a BRICS-hez.

A líbiai forradalom amerikai (és európai) szemmel nézve totális és szégyenteljes kudarc volt. Moammer Kadhafi – hatékony, bár olykor bogaras – vezetése alatt az ország a Nyugat ádáz ellenfeléből szavahihető partnerré vált (sőt, Nicolas Sarkozy volt francia elnök ezt túlzásba is vitte, hiszen vádat emeltek ellene amiatt, hogy – állítólag – líbiai pénzügyi támogatást fogadott el 2007-es választási kampányához). Mégis, amikor erre lehetőség nyílt, az USA és az EU kapva kapott az alkalmon, hogy eltávolítsák a hatalomból. Az Obama-adminisztráció elképesztő gyöngeséget felmutatva bejelentette, hogy a líbiai beavatkozást mintegy hátulról kívánja vezetni.⁵ Miután – nem kis nehézségek árán – sikerült legyűrni a rezsim ellenállását, az akkoriban külügyminiszterként szolgáló Hillary Clinton az amerikai birodalmi arrogancia és a liberális gőg talán legvisszatartóbb, ugyanakkor legjellemzőbb példáját produkálta, amikor egy televíziós interjúban különös önelégyűlötséggel beszélt Kadhafi haláláról: „Jöttünk, láttunk, meghalt” – mondta nevetgélve a kamerába.⁶ Ma pontosan tudjuk, hová vezetett a líbiai kaland, s Clinton derűjéből milyen tragédia kerekedett. Kadhafi személyében Európa elveszítette külső háttáráink egyik védelmezőjét, ám a világrendre nézve a leg súlyosabb csapás abból fakadt, ahogy nyilvánvalóvá vált: a Nyugat megtévesztette Kadhafit, egyszerűen hazudott neki. Líbiának korábban volt fejlett atomfegyverprogramja, melyről egy tárgyalásos rendezés keretében mondott le, azért az ígéletért cserébe, hogy rendszerét nem fogják megdönteni – ez hazugságnak bizonyult. Lehet, hogy mindez Hillary Clintonnak a pillanat hevében sok vidámságra adott okot, de Kadhafi elárulásával Washington minden esélyét elveszítette arra, hogy bárki mást valaha sikerüljön meggyőznie az egyoldalú lefegyverkezésről egy amerikai ígéletért cserébe.

az egypólusú világrend felbomlásának vagyunk szemtanúi

4 Eric TRAGER: *Arab Fall. How the Muslim Brotherhood Won and Lost Egypt in 891 Days*. Georgetown U. P., Georgetown, 2016.

5 Charles KRAUTHAMMER: The Obama doctrine: Leading from behind. *The Washington Post*, 2011. április 28.

6 Clinton on Qaddafi: We came, we saw, he died. CBS, 2011. október 20. <<https://www.youtube.com/watch?v=mlz3-OzcExI>>

Szíriában óriási arcvesztéssel járt Bassár el-Aszad győzelme. Obama egyértelműen meghúzott több „vörös vonalat” is a konfliktus menetével kapcsolatban,⁷ de a damaszkuszi rezsim mindet áthágta, aztán Washington minden esetben visszavonulót fújt. A liberális fősodor oly mértékben félrekezelte a kommunikációt, hogy a „Nyugat-barát, mérsékelt terroristából” internetes mém lett. A liberális birodalomépítők mérhetetlen, amorális ambíciója Szíriában lepleződött le a nyugati világ közvéleménye előtt is. Washington kapcsolata közben Rijáddal is megromlott, miután az amerikaiak hiába ígérték meg a szaúdiaknak, hogy eltávolítják Aszadot a hatalomból. Izrael és Törökország számára sem maradt más, mint konstatálni a gyöngyülő birodalom tehetetlenségét. A legnagyobb pofont természetesen Oroszország egyértelmű győzelme jelentette. Így 2008 után az oroszok ismét erőszakkal szereztek érvényt érdekeiknek, ismét a hegemon szándéka ellenére, ismét sikerrel.

A VÁLSÁG AKUT SZAKASZA – A JELEN

Ha úgy érzed, hogy tehetetlen vagy, és neked semmi sem sikerül, akkor gondolj arra, hogy az amerikaiak Afganisztánban húsz év kemény munkájával jutottak el a Talibántól a Talibánig – tartotta a vicc 2021-ben nemsokkal az Egyesült Államok történelmének egyik legszégyenteljesebb kudarca után. A nehézkesen, a Brown Egyetem Watson Intézetének becslése szerint mintegy 2 313 milliárd dollár⁸ költségen felépített kártyavár egy csettintésre omlott össze, még a teljes amerikai kivonulás előtt. A liberális hegemon tehetetlensége immár mindenki számára lelepleződött. Mindennek fontos szerepe volt abban, hogy az ukrajnai háború akkor robbant ki, amikor.

Vlagyimir Putyin ugyanis úgy dönthetett Ukrajna megtámadásáról, hogy a világ vezetőinek érzékeléséből már eltűnt a korlátlan hatalmú hegemon illúziója. Ennek egyenes következménye volt, hogy a Nyugat – hiába vetette latba minden megmaradt befolyását – nem tudta elszigetelni Oroszországot. Emlékezhetünk rá: minden fronton kommunikációs háborút indítottak Moszkva ellen, mégsem jártak sikerrel. Észak-Amerika és Nyugat-Európa kivételével seholy sem sikerült dühödt oroszellenes reakciót kiváltani. *A világ ugyan a pokolba kívánta az orosz agressziót, de a konfliktus nyugati keretét is mereven elutasította.* Miután az invázió önmagában súlyos gondokat okozott a globális ellátási láncokban, különösen az élelmiszerek és a műtrágya tekintetében, a Joe Biden által kezdeményezett és Európában lelkesen átvett szankciós hadviselés a kereskedelmi problémákat kiterjesztette az energiaszektorra is s átétélesen a világgazdaság minden területére. Washington – öncélú módon, a következmények figyelembevétele nélkül – a szankciós mechanizmusokon keresztül egy regionális konfliktus káros hatásait globális szintre emelte. A közhangulatra az orosz külpolitika jócskán rá is játszott. Tavaly ősszel a keleti Davosként ismert Valdai fórumon Putyin felvonta a „globális felkelés” zászlaját az „elnyomó” és „hegemonizáló” Nyugattal szemben, mely minden áron „gúzsba kötné más kultúrák és civilizációk szabad fejlődését”.⁹

Végül 2023 közepére számos szövetségese faképnél hagyta a korábbi hegemon. India esetében fel sem merült, hogy részt vegyen a nyugati büntetőintézkedésekben, sőt kapva kapott az alkalmon, hogy megerősítse energetikai együttműködését Moszkvával.

A Közel-Keleten az USA minden pozícióját elvesztette, miután – Kína közvetítésével – Irán és Szaúd-Arábia látványosan kibékültek egymással idén tavasszal. A Száhel-övezetben és Nyugat-Afrika térségében a posztkolonialis francia érdekszféra látványos és gyors összeomlása a kollektív Nyugat gyengülésének egyértelmű jele. Latin-Amerikát hagyományosan az USA „hátsó udvaraként” szokás számontartani, ám az elmúlt években itt is közel nullára csökkent

a liberális hegemon
 tehetetlen

7 Ben RHODES: Inside the White House During the Syrian ‚Red Line’ Crisis. *The Atlantic*, 2018. június 3.

8 Lásd bővebben: <<https://watson.brown.edu/costsofwar/figures/2021/human-and-budgetary-costs-date-us-war-afghanistan-2001-2022>>.

9 Vö. Vlagyimir PUTYIN: *A Valdai Vitaklub programadó beszéde*. 2022. október 27. <<https://www.miragenews.com/full-text-of-putin-speech-and-answers-at-valdai-884161>>.

Washington befolyása. Hiába sikerült elérni Jair Bolsonaro volt brazil elnök megbuktatását, a helyére érkező Lula da Silva még elődjénél is függetlenebb politikát folytat, amely ráadásul markánsan Kína-barát is. Az amerikai központú világrend pénzügyi alappillére, a dollár is jelentősen meggyengült; azáltal, hogy az OPEC országai más valutákban is hajlandóak kereskedni, bomlóban van a petrodollár. Az orosz központi bank erőforrásainak lefoglalása pedig megrendítette a dollár tartalékképző hitelét.¹⁰

Alkonyat –
Az Empire State Building
látványa New Yorkban, 2016 ősze
(Flickr / Tyler Merbler felvétele)

A VÁLSÁG KITELJESEDÉSE – A KÖZELJÖVŐ

Sejtjük, hogy milyen világrend vár ránk a gyors változásokkal járó válságszaksz után. Ki fog alakulni egy olyan rendszer, melyben több nagyhatalom egymással vetélkedve és együttműködve alakítja a geopolitikát. Lesznek globális nagyhatalmak: az USA és Kína, India bizonyosan, sőt Oroszország is közéjük tartozhat, ha jól vészeli át a válságciklust. Mellettük lesznek regionális nagyhatalmak: Iránra, Szaúd-Arábiára, Dél-Afrikára és Brazíliára biztosan fogadhatunk, de olyan országok felemelkedésére is számíthatunk, mint Indonézia és Malajzia. Lesz átjárás a két szint között: globális hatalmak visszacsúszhatnak a regionális szintre, és regionális hatalmak globális befolyásra tehetnek szert. Egy sokszereplős komplex, dinamikus világrend kialakulására számíthatunk, mely hasonlít majd a 19. századi európai rendre.

A sokpólusú rend természeténél fogva dinamikusabb, mint az egypólusú vagy a kétpólusú, ám épp a fluiditása az, ami stabilabbá, békésebbé és biztonságosabbá teheti. Ennek azonban elengedhetetlen feltétele a blokkosodás elkerülése. A 19. század az európai történelem legprosperálóbb és legbékésebb időszakai közé tartozik – mindez a rugalmas többpólusú rendnek volt köszönhető. Egy ilyen rendszer viszonylag egyszerűen békés mederben tartható. A legfontosabb szereplők könnyedén tudják formálni az erőegyensúlyt, így a legtöbb konfliktus ki sem tör, hiszen a nagyhatalmak idejekorán egyértelművé teszik, hogy adott vitás kérdésben melyik oldalon állnak. Ennek az aranykornak a merev szövetségi rendszerek kialakulása vetett véget. Ahogy az antant és a központi hatalmak között befagyott a diplomáciai front, az európai többpólusú rendszer átalakult kétpólusúvá. Az országok mozgásteret beszűkült, így

¹⁰ Tucker CARLSON: This will lead to poverty all over the US. *Fox News*, 2023. április 5. <<https://www.youtube.com/watch?v=1t9Cr88sAbk>>

nem voltak képesek fenntartani az erőegyensúlyt, melyet a Nagy Háború tüze végképp felemésztett. Érdeemes megjegyezni, hogy azon országok, melyek maximálisan meg tudták őrizni szabad vegyértékeiket a háború előtti rendszerben és az alatt is, azok jól vagy kevésbé rosszul jöttek ki a világégésből, mint a „hűségesszövetségesek”. Tanuljunk a leckéből: veszélyes időkben a mozgáster a legfontosabb. A 21. század második felére tehát egy sokpólusú világ fog kialakulni. Magyarország alapérdeke, hogy az egy nyitott, rugalmas rendszer legyen, ahol az elsődleges rendezőelv a diplomácia és nem a fegyverek szava. Ám a sorsdöntő kérdés az, miben érdekeltek a főszereplők.

Az Amerikai Egyesült Államok és az angloszféra

Jelenleg még sokan vannak Washingtonban, akik bíznak abban, hogy ismét hegemon helyzetbe kerülhetnek. Egy mereven ideologikus-dogmatikus birodalomban hisznek, melyet a posztmodern liberalizmus (a *woke*) ereje tart egyben. Ezt képviseli a Demokrata Párt balszárnya és – sajnos – a Trump-ellenes republikánusok egy része is. Azonban egy szélsőséges individualizmusra alapuló vallásnak (márpedig a *woke* ilyen) éppen a közösségképző ereje hiányzik, így alkalmatlan arra, hogy egy birodalom alapját adja. De létezik egy másik Amerika is, melyet leginkább Donald Trump testesít meg. Ez földhözragadtabb, számára ön maga az első (*America first, Make America great again*). Trump elnök külpolitikáját sokan kritizálták azért, mert „19. századi szemléletet” mutatott, ám egy 19. századi megközelítés nagyon hasznos lenne az USA számára a közeljövőben. Végső soron a hideg amerikai polgárháború kimenetele fogja eldönteni azt, hogy Amerika a blokkosodás jó vagy rossz oldalán áll majd. Trump Amerikája egy tranzakciós globális rendszerben érdekelt, a demokraták viszont vaskalapos elvakultsággal ragaszkodnának saját dogmáikhoz, elszigetelve ezáltal önmagukat és szövetségeseiket.

a Biden-adminisztráció Európa ellen is játszik

Az USA a jövőben egyre inkább támaszkodik majd az angol nyelvű országokra, az angloszféra. Ennek jele az AUKUS létrehozása Nagy-Britanniával és Ausztráliával. A szervezet keretet ad az angolszász együttműködésnek, ugyanakkor kiváló eszköz a Kínával szembeni versenyben. Kanada és Új-Zéland bármikor csatlakozhat, de ha ki is maradnak belőle, Kanada egyébként is együtt mozog az USA-val, Új-Zéland pedig Ausztráliával. Az angloszféra kívül az USA-nak nem lesznek szoros szövetségesei (persze ideiglenes eszközei, csatlósai lehetnek). Mint már volt róla szó, Latin-Amerikában egy sor ki nem kényszerített hibának köszönhetően befolyásuk minimálisra csökkent; Japán, Tajvan és Dél-Korea pedig nem csupán túl messze van, de egész más kultúrkörhöz is tartozik. Utóbbiak egyébként egymással és a gyorsan erősödő Indonéziával összefogva próbálhatják meg ellensúlyozni Kína növekvő erejét.

Európa

Hiába látják az európai vezetők, hogy a kontinensnek stratégiai autonómiára van szüksége, Európa képtelen elszakadni Amerikától.¹¹ Ennek alapvető oka, hogy a kontinentális elit túlnyomó többsége teljesen az amerikai progresszívek hatása alá került. Pedig az ukrajnai háború példáján egyre egyértelműbben látszik, hogy a Biden-adminisztráció Európa ellen is játszik. A szankciós hadviselés során szemrebbenés nélkül áldozták fel az EU gazdasági érdekeit Oroszország meggyengítésének oltárán. Elkerülhetetlen a következtetés, hogy Európa gyengítése cél, és nem káros mellékhatás. Erre utal az amerikai inflációcsökkentő törvény, mely a *Reuters* szerkesztősége szerint jelentős preferenciákat ígér az európai székhelyű multinacionális cégeknek, ha Észak-Amerikába költöznek.¹²

11 Jamil ANDERLINI – Clea CAULCUTT: *Europe must resist pressure to become 'America's followers,' says Macron*. Politico, 2023. április 9. <<https://www.politico.eu/article/emmanuel-macron-china-america-pressure-interview>>

12 Lásd bővebben: *Why the U.S. Inflation Reduction Act has rattled Europe*. Reuters, 2023. február 1. <<https://www.reuters.com/markets/why-us-inflation-reduction-act-has-rattled-europe-2023-02-01>>.

Eközben az európai versenyképesség soha nem látott mélységekben van, és tovább gyengül. A jelenlegi szankciós politika mintájára Washington Kína ellen is fordíthatja Európát. Egy hasonló gazdasági háború mérhetetlen károkat okozna a kontinensünknek, de Kína és Európa sokrétű összekapcsoltsága okán Pekingnek is fájna. Egyértelmű európai érdek, hogy ezt a konfrontációt elkerüljük, ám semmi jel nem utal arra, hogy akár Brüsszel, akár a legerősebb tagországok vezetői bármit tehetnének ennek érdekében.

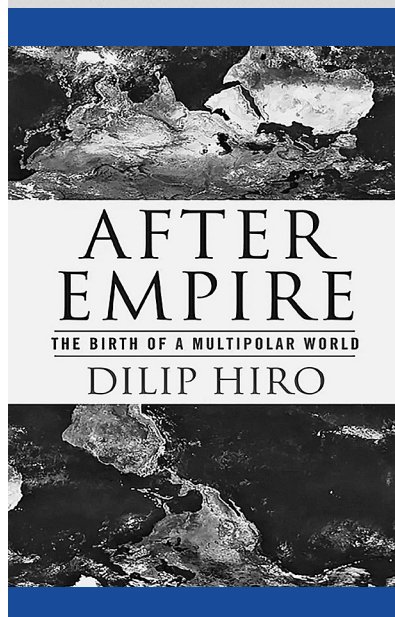
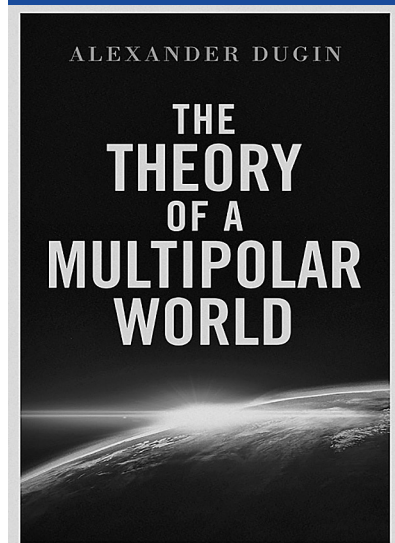
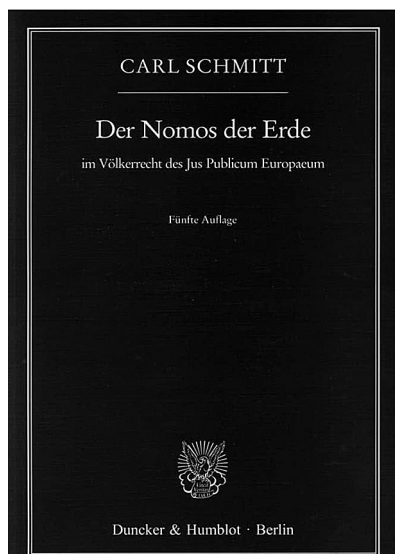
Röviden, a kialakuló többpólusú rendben Európának nem osztanak lapot. Vagy amerikai eszközként, vagy Ázsia jelentéktelen nyugati félszigeteként játszik majd igen korlátozott szerepet. A világ gazdasági, politikai és katonai fókuszpontja évtizedek óta távolodik Európától, a következő években tapasztalható eljelentéktelenedés csupán kulminációja ennek a folyamatnak, és az európai vezetés aligha tehet ez ellen bármit. A kontinens sorsa tehát nem a mi kezünkben van. A legjobb esély arra, hogy minimális károkkal vészeljük át a 21. század válságát – nem meglepő módon – Amerikában keresendő. Ha a Trump neve által fémljelt realista-konzervatív Amerika tartósan diadalmaskodna, Európában csitulna a progresszív örület, mely az elmúlt évtizedben ellehetetlenítette az EU működését, és fölösleges feszültségeket szított az unión belül.

Oroszország

Vlagyimir Putyin elsőként ismerte fel az amerikai hegemonia végét – erről a 2007-es müncheni biztonsági konferencián elmondott, már idézett beszéde tanúskodik. Ennek következtében Oroszország a legjobban felkészült a jelenlegi válságra. Ez nagy előny, de a körülmények Moszkva ellen játszanak. Ha az oroszok az évtized végén a globális nagyhatalmak sorában szeretnék látni magukat, akkor a Kreml egyetlen hibát sem véthet. Oroszország sem népessége, sem gazdasági ereje tekintetében nem veheti fel a versenyt Amerikával, Kínával vagy Indiával. A termelékenység és a versenyképesség emelése érdekében jelentős technológiai modernizációt kell végrehajtaniuk. A népesség növelésére is szükségük van, első sorban azért, hogy javítsák a termelékenységi arányszámot, illetve a volt szovjet tagköztársaságok kulturális és civilizációs szempontból részben vagy egészben eloroszosodott csoportjainak bevonásával – Ukrajna esetében megszállásával. Ehhez a volt Szovjetunió területén szabad mozgástérre van szükségük, a gazdasági és politikai elitjüket végérvényesen ki kell vonniuk a nyugati erőközpontok ellenőrzése alól, illetve bármely európai vagy amerikai beavatkozási kísérletet a régióban eleve reménytelenné kell tenniük. Erről szól az ukrajnai háború, melynek megnyerése szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy Moszkva közel egyenrangú félként érkezzen meg a világhatalmak körébe. A leggyengébb potenciális nagyhatalom, Oroszország elementáris érdeke, hogy a többpólusú világrend rugalmas legyen.

Afrika

Az Afrikában tapasztalható hihetetlen népességrobbanás már pár éves távlaton belül katasztrófával fenyeget. A Száhel-övezet és Nyugat-Afrika országai képtelenek lesznek megtermelni az erőforrásokat és szolgáltatásokat, amik a rohamosan növekvő fiatal népességük igényeinek minimális szintű kielégítéséhez szükségesek. A hasonló válságok az emberiség ötezer éves írott történelmében eddig mindig háborúhoz vezettek. Afrika közeljövőjében felsejlik egy pusztító kontinentális háború rémképe, melynek hatásai – nem utolsósorban az egymást érő, soha nem látott mértékű menekült-hullámok – súlyosan fogják érinteni Európát és a Közel-Keletet.

Többpólusú világrend –
 Carl Schmitt: *A Föld nomosza* ([1950] 2012),
 Alexander Dugin: *A többpólusú világrend elmélete* (2012), Dilip Hiro: *A birodalom után – A többpólusú világ születése* (2012)

Partnerség –

A négy BRICS-csoport alapító ország vezetője és Oroszország külügyminisztere a szervezet legutóbbi, johannesburgi 14. találkozásán, 2023. augusztus 24. (Dél-Afrika kormányának hivatalos Flickr-csatornája)

Kína és India

Kína és India felemelkedése történelmi szempontból elkerülhetetlen. A történelem túlnyomó részében – bár mindkettőnek voltak hosszabb hanyatló időszakai is – e két civilizáció kimagasló teljesítményt nyújtott a gazdaság, kultúra, politika és hadviselés terén. Egészen a 19. század elejéig Kína és India gazdasági teljesítménye külön-külön is bőven meghaladta Európáét. Tehát természetes, ha úgy tetszik organikus nagyhatalmokról van szó. Washington vélhetően megpróbálja majd megakadályozni Kína további térnyerését, erre a célra Tajvan szigetét tervezik felhasználni. Kína alapérdeke nem engedni semmilyen provokációnak, ugyanis az idő nekik dolgozik. Lehet, hogy Tajvan nem hullik az ölkébe, de az amerikai befolyás alól várhatóan még ebben az évtizedben kikerül. Kína legkifizetődőbb taktikája az, hogy a világkereskedelem egyre több területén jelenjen meg, és kezdje el kiszorítani vagy legalább gyengíteni a vetélytársaikat. Ezt a törekvést szolgálja többek között az Övezet és Út kezdeményezés.¹³ Mind Kína, mind India hagyományosan kereskedő kultúrák, így civilizációs vonásaik inkább hajlanak a nyitott, többpólusú rend kialakítása felé. Ráadásul egymás természetes riválisai, ami azt jelenti, hogy egy rugalmasabb rendszerben könnyebben találhatnak szövetségeseket az egymás elleni játszmáikhoz. Ugyanakkor hamarosan Kína lesz az első számú világhatalom, és a legerősebb szereplőnek mindig érdeke, hogy merevítse a rendszert, ezáltal megnehezítve azt, hogy a többiek összefogjanak ellene.

A BRICS-jelenség

A nyáron jelentős port kavart a hír, mely szerint a Brazíliát, Oroszországot, Indiát, Kínát és Dél-Afrikát tömörítő BRICS-hez újabb országok csatlakoztak. Szimbolikus esemény volt ez, ugyanis Argentínával, az Egyesült Arab Emírátsokkal, Egyiptommal, Etiópiával, Iránnal és Szaúd-Arábiával kiegészülve olyan fórum jött létre, amelyben csupa olyan ország vesz részt, amely minimum regionális erőközponttá válik a közelgő többpólusú világrendben. Mindez abban az évben történt, amikor Felix Richter adatai szerint az eredeti BRICS országainak együttes GDP-je először haladta meg a G7-ek együttes GDP-jét. A G7-ek közül, melyeket nyugodtan tekinthetünk a letűnő korszak hagyományos nagyhatalmainak, csupán egyetlen, az USA lesz bizonyosan vezető erőközpont az új rendszerben, míg a többiek közül csak Japánnak mutatkozik némi esélye arra, hogy regionális vezető szerepre törjön. A régi világrend csúcsummuma tehát átengedi a vezető szerepet az új rend első számú platformjának – *sic transit gloria mundi*. ■

¹³ Amar BHATTACHARYA és mások: *China's Belt and Road: the New Geopolitics of Global Infrastructure Development*. Brookings Institution, 2019. április. <<https://www.brookings.edu/articles/chinas-belt-and-road-the-new-geopolitics-of-global-infrastructure-development>>